

közti viszony is. Korábban, talán épp azért, mert a főhős pusztán létevel a bűnös fogantatásra, a megaláztatásokra emlékeztette anyját, kapcsolatuk sosem volt bensőséges. Most, hogy mindent megvallanak egymásnak, megenyhülnek. A könyv kulcsfontosságú jelenetében a főhős maga teszi tisztába anyját. Tette gesztusértékű: a múlt elfogadásának és a feltétel nélküli megbocsátásnak gesztusa.

Miközben az anyját vallatja, a főhős saját múltjában is próbál rendet teremteni: kommunista nevelés, 1956, szerencsétlenül végződő határátlépési kísérlet, a szekus tiszték vallatása, suttogások, kitérés kísérlet... A végén, amikor a múlt tisztázódik, a főhősben feltör az elkülönülés, ettől a lázongó-beteg világtól való elszakadás vágya: „El akarok menni. Nincs semmi szükség itt rám többé.”

Stephan Lang regényének tanúsága szerint nincsenek visszautak. Ettől újszerű a könyv. Az emigrációs könyvek általában a hazatérés dédelgetett örömeiről, a soha nem szűnő honszeretetről szólnak. A vakondvadász be meri vallani: a hidakat felégette, visszafelé már nem vezetnek utak. Identitásának gyökerei ide nyúlnak vissza, ezért fontos a számvetés, de jövője már egy másik világhoz köti. Ebbe belenyugszik, elfogadja, mint a változás természetes rendjét.

Stephan Lang úgy, olyan elfogulatlan hűvösséggel beszél önnön fáj-

dalmáról, mintha az a másé lenne. Nem jajong, nem hatásvadász. Az, amit Stephan Lang a maga szükségsvé módján megvalósított, nem kevés: felülemelkedve az elszenvedett sérelmeken, nemzetbánon, sikerült művészi alkotássá formálnia azt. Az önéletrajzi jelleg másodlagossá válik, a szerző úgy találja meg önmagát a többszólamú „visszatérés” keretei között, hogy egyszerre egy közösség, egy népcsoport művésztété szublimált létérzését is belefoglalja könyvébe.

ZSIDÓ FERENC

(Fordította Csikós Várygha Hedvig, Pont Kiadó, Budapest, 2002, 112 oldal, 1380 Ft)

NAGY PÁL:

Prouza

Három elbeszélést adott közre *Prouza* című kötetében Nagy Pál az elmúlt esztendő végén. A kötet első darabját kivéve – a *Hampsteadi semmittevők*, mely 1968-ban a Magyar Műhely, 1969-ben franciául a Denoël gondozásában jelent meg – lényegében első közlésekről van szó. Mindez meghökkentő (volna) olyan kvalitású művész s pályá esetében, mint Nagy Pálé, a szerzői utószó azonban hamar eligazít ennek megértésében: „Ezek a prózaszövegek a maguk idejében [...] nem jelenhet-

tek meg, kiadásukra sem a Magyar Műhelynek, sem a szerzőnek nem volt pénze. Ettől függetlenül ott voltak a szerző életművében, s így (virtuálisan) a magyar irodalom *corpus*ában is.” Hogy az elmúlt „hosszú évtizedben” hányszor olvashattunk e mondatokra kínosan hajazó szöveg- és műsorsokat, azt e helyütt boncolgatni fölösleges. Azoknak azonban, akik kedvelik a jövőre hetvenéves alkotó – mondassék ki: briliáns – írásművészetét, egy dolog fontos: megvan a könyv.

A *Prouz*ában mind műfajok, mind „témák” tekintetében három önálló műről van szó, ugyanakkor a könyvegész értékéből semmit nem von le (sőt!), hogy ezen írások közös gerinccel láttak napvilágot.

A *Hampsteadi semmittevők* cselekménytengelye körül egy harmincas fiatalember gravitál, egyszer – úgy tetszik – az esélytelenek nyugalomával, máskor – (ha neki) úgy tetszik – a legesélyesebbek nyugalomával. A két szélsőség között „tépelő” (bár sokszor lényegesen fiatalistább) ifjú szív-szorítóan magányos, sokszor önépítő gondolatmenete kínosan ismerősnek tűnhet az erre kellő számú receptorral nyitott s figyelő olvasónak. A konyak- s a láncdohányzámámorban tengetett mindennapoknak egyetlen „stabilnak” tekinthető kapcsolata van a „külső” világgal, ez pedig Johnny, a skót színész, ki hol eltűnik (egy ízben két évre!), hol ismét fölbukkan, hogy hőstünket vi-

gyázza, mozgassa, motiválja, kiserítse, cserbenhagyja... Nem lehet pontosan tudni, mikor mire készül, s mi várható ettől a Johnnytól. Is. Mert ott van állandó szereplőként a „legalább hatvanéves” Mrs. Robinson, az özvegy, aki szállást, kosztot szexuális szolgáltatásért ad, s ugyane londoni lakásban az ő szobaasszonya – valaha éttermi szakácsnő –, illetve Judit, az önsorsrontó, szép zsidó lány, ki színésziünk s a beszélő, momentán nyelvtanár, oldalán „vállal” kisebb-nagyobb, zömmel magánéleti szerepeket.

A történet száláról (célok, utak, szállások, tipródások...) azért sem volna érdemes bármit elárulni, mert a *Hampsteadi semmittevők* élete – köztük a beszélő mindennapjai – hátborzongatóan pregnáns, élvezetes és fájdalmasan őszinte képet ad a hatvanas, hetvenes évek nyugati értelmiségének létéről. Is. A „majdnem minden mindegy” apátiája mellett ugyanis aforizma súlyú sorok futnak, s e kettősség feszíti a regényt – lebilincselő technikával – a szakadás határáig. De csak addig.

Az esszéista Nagy Pál remekel az *Imago!* című – 1975–76-ban született – írásában. „A dőlt betűvel szedett szavak, mondatok József Attila verseiből, valamint a Szabad-ötletek jegyzékéből valók. A félkövér betűvel szedett szavak, mondatok Ferenczi Sándor-idézetek” – olvashatjuk a nyitóoldalon, „meglepetésünkre” azonban nem szövegmontázsról

van szó, hanem önálló esszéről, melyben a vendégsorok kizárólag kötő-, illetve asszociatív elemként funkcionálnak. Hogy e műfaj komoly lehetőségeket rejt, az Nagy Pált olvasva könnyen belátható. S hogy a hagyományos prózán túl – majd-hogynem „csupán” a keletkezésben bízva – milyen kommunikatívva tehető a gyakorta periferiálisan kezelt képszöveg, arra tán egymagában elég volna az *(a) kód (a)* című munka. A tíz tételből álló 1972-es írás („hiába” a *digresszió* alcím!) a recenziost legelőbb is arról győzi meg: ez nem irodalmi elkalandozás, sokkal inkább irodalmi kaland. S ez épp úgy igaz Nagy Pál eddigi munkásságára, mint e mostani, régi-új kötetére, a *Prouzára*.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(Magyar Műhely Kiadó, Budapest, 2002, a 161. oldalig számozva, 1800 Ft)

CSONTOS JÁNOS:

XL

Az íróagy üzemszerű kihasználására talán Balzac a leggyakrabban emlegetett példa; az ő ájulásig fokozott írástempóját részben a szükség kényszerítette ki, de – mint egyik értője feltételezi – ha gazdag lett volna, valószínűleg akkor is ilyen féktelenül dolgozik. Minden író ismeri ezt a

betű iránti szenvedélyt, amelyhez csöppet sem veszélytelen túl erősen hozzászegődni. „Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál” – olvassuk Adynál, aki az íráson kívül másféle üdvöt is ismert.

Hogy Csontos János mennyire erős természet, mennyire úr az írára szólítás pillanataiban, nem tudhatjuk, az viszont az *XL* című gyűjteményes kötete alapján egészen biztos, hogy minimum kétszintes versműhely az övé; van egy alacsonyan húzódo és egy magas működésű szintje. Mert egyébként aligha lenne egy név alá vonható Csontos életgazdag, kulturált költészet a félihlet azon dalockáival, amelyek ugyanazt a szerzőt legfölből mint versben fogalmazó publicistát dicsérik. Ráadásul versek tucatja árulkodik róla, hogy a lendületes publicista a költő munkájába is bele-beleártja magát. S hány nagy lélegzettel indított, hány majdnem-kész verset könnyelműsködik el! „végtére is a szavak végtelenje / véges – sok balga kombináció / kavalkádjuktól megszédül az elme / kapitulál a gyáva ráció” – állítja a *Direktívák*.

A limericktől a makamáig, a haikutól a szonettig minden formát kitölteni képes költőt nemegyszer csakugyan visszahőkölteti valamiféle esztétikai végesség. Ám a sokak által sokszor használt szavak búvköréből kijutva, amint megbátorodik benne a (minden bizonnyal jelképesen értendő) „gyáva ráció”, azt